

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ №10

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ
ШКОЛИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

з дисципліни «Програмно-нормативні основи діяльності науково-педагогічного працівника вищої школи»
для аспірантів другого року навчання

Виконавець:
доцент Ріпак М.О.

План

1. Психолого-педагогічні особливості становлення й розвитку психологічної компетентності викладача вищого навчального закладу.
2. Сучасна психолого-педагогічна модель викладача вищої школи та передумови її формування.
3. Шляхи реалізації професійних якостей викладача ЗВО.

1. Психолого-педагогічні особливості становлення й розвитку психологічної компетентності викладача вищого навчального закладу

Щоб визначити структуру і зміст професіоналізму викладача (модель професійного педагога), доцільно скористатися результатами дослідження особистості, які дозволяють всебічно врахувати психологічні аспекти в професіоналізмі педагога. Тут діяльність виділяється як основна зовнішня детермінанта формування якостей особистості. Такої точки зору дотримуються багато психологів, зокрема ті з них, хто займався дослідженням професійної праці. Праця створює цілісний комплекс професійної діяльності, повсякденного спілкування, особистісного розвитку і його сукупний результат.

Науковці пропонують виділяти чотири групи властивостей у структурі особистості:

- соціально зумовлені особливості;
- досвід (обсяг і якість наявних знань, навичок, умінь і звичок);
- індивідуальні особливості різних психологічних процесів;
- біологічно зумовлені особливості (темперамент, задатки, елементарні потреби та ін.).

Крім цих підструктур, виділяються загальні властивості особистості - характер і здібності. Дана модель особистості дозволяє провести аналіз професійних вимог до суб'єкта діяльності.

Серед специфічних особливостей сучасної педагогічної діяльності виділяються такі:

- вагома роль емоційної сфери всіх учасників педагогічної взаємодії;
- цілісний характер педагогічної діяльності, неподільність, неможливість її «часткового» засвоєння;
- велике значення компенсаторних можливостей, властивостей і компонентів особистості в професійній діяльності викладача.

Конкретизуючи характеристику особистості педагога, Н. К. Сергєєв виділяє такі аспекти:

- усвідомлення і прийняття завдань, установок діяльності на всіх етапах її здійснення, здатність і прагнення особистості в необхідних випадках самостійно їх визначати;
- володіння уміннями, орієнтовними основами діяльності, що реалізовується відповідно до прийнятих або самостійно вироблених установок і завдань;
- здатність самостійно вносити корективи у свою діяльність, обставини, їй супутні, з урахуванням поставленої мети;
- внутрішня незалежність від «зовнішнього світу», зовнішніх впливів, незалежність не в значенні їх ігнорування, а в значенні стійкості поглядів, переконань, значення, мотивів, їх корекції, зміни;
- володіння найважливішими індивідуальними процесуальними характеристиками (різносторонність умінь, самостійність, творчий потенціал та ін.), унікальністю, неповторністю.

Н. К. Сергєєв представляє характеристику особистості викладача як єдність чотирьох «блоків». Перший включає в себе опис властивостей і характеристик особистості, що виражають її етично-світоглядні й громадські позиції з урахуванням сучасних запитів суспільства й особистості. Другий

блок включає індивідуально-типологічні властивості викладача - стиль спілкування і його ментальність, емоційність і її динаміку, здібність до імпровізації, розвиненість професійної інтуїції і т. д., без яких не можна зрозуміти і реалізувати авторську природу педагогічної діяльності. Третій блок відображає уміння і навички фахівця, система яких повинна бути необхідною і достатньою для організації цілісно орієнтованого педагогічного процесу в різних ситуаціях професійної діяльності. Четвертий блок включає систему знань педагога, яка повинна адекватно представляти цілісну наукову картину педагогічної діяльності, бути вичерпною для реалізації значення і установок професійної діяльності, відображеної в першому блоці.

У психологічній літературі стосовно до оцінки діяльності викладача часто вживають і інший термін - психологічна культура, що передбачає інший контекст, контекст людської культури, для якого характерні вияви специфічного, своєрідного, унікального, який відображає цілісність її носія, творця, суб'єкта, його духовний початок, тобто мова про психологічну і педагогічну культуру на рівні особистості може починатися лише з того моменту, коли з'являється, усвідомлюється і цілеспрямовано реалізовується індивідуальне значення професійної діяльності.

2. Сучасна психолого-педагогічна модель викладача вищої школи та передумови її формування

В умовах нової освітньо-світоглядної парадигми вищої освіти в Україні з'явилася нагальна потреба розробки й реалізації такої психолого-педагогічної моделі викладача вищої школи, яка б враховувала національно-культурні традиції функціонування освітньо-виховного простору і сучасні прогресивні світові тенденції педагогічного поступу.

У педагогіці вищої школи вважається загальновизнаним, що професійні вимоги до педагога повинні складатися з трьох основних комплексів:

- загальногромадянські риси;
- властивості, що визначають специфіку педагогічної професії;
- спеціальні знання, уміння й навички зі спеціальності.

Професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей.

Серед них основними є такі:

1. Загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадянська активність і цілеспрямованість; національна самосвідомість, патріотизм і толерантність щодо інших народів і культур; гуманізм і соціальний оптимізм; високий рівень відповідальності та працелюбність.

2. Морально-психологічні якості: чесність і ясність у взаєминах з людьми; високий рівень загальної і психологічної культури; повага до професіоналізму інших і наукової спадщини; акуратність і охайність, дисциплінованість і вимогливість.

3. Науково-педагогічні якості: науково-педагогічна творчість; професійна працездатність; активна інтелектуальна діяльність, науковий пошук; педагогічне спрямування наукової ерудиції; педагогічна спостережливість; педагогічна уява та інтуїція; володіння педагогічною технікою; гнучкість і швидкість мислення у педагогічних ситуаціях; висока культура мови та мовлення; володіння мімікою, тоном голосу, поставою, рухами і жестами.

4. Індивідуально-психологічні особливості: високий рівень соціального сприйняття й самопізнання; висока інтелектуально-пізнавальна зацікавленість і допитливість; високий рівень прагнень; емоційна стійкість, витримка й самовладання; саморегуляція, самостійність і діловитість у вирішенні життєво важливих завдань; твердість характеру.

5. Професійно-педагогічні здібності: адекватне сприйняття студента й безумовне прийняття його як особистості; педагогічний оптимізм;

проекування цілей навчання й прогнозування шляхів професійного становлення майбутнього спеціаліста; конструювання методичних підходів і здатність передбачати можливі результати; організаторські та комунікативні здібності; духовно-виховний вплив на академічну групу й особистість студента, організація розвиваючої інтеракції.

Підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів, які б володіли усіма вищезазначеними якостями, передбачає реалізацію такої структурної моделі системи професійної підготовки викладача вищої школи:

- Соціальне замовлення суспільства
- Філософські засади вищої освіти: економіка освіти, соціологія освіти
- Зміст професійної підготовки та її структура
- Педагогіка вищої школи: методологічні основи, дидактика, теорія виховання, часткові методики

3. Шляхи реалізації професійних якостей викладача ЗВО

Особливість професійної діяльності викладача полягає в тому, що вона є складноорганізованою і складається з ряду взаємопов'язаних між собою видів, які мають загальні компоненти. Окремі конкретні види діяльності розрізняють за формою, способами реалізації, часовою характеристикою, функціональною спрямованістю і т.д.

Деякі науковці вважають, що лише поєднання наукової і педагогічної діяльності для викладача вищої школи є продуктивним. Інші вважають, що провідною є саме педагогічна діяльність, і всі види нею інтегруються і неявно проявляються у ній.

Детально розробила класифікацію педагогічної діяльності викладача Н.В.Кузьміна. Відповідно до цієї класифікації встановлюється п'ять рівнів її продуктивності:

- репродуктивний, коли педагог вміє переказати іншим те, що знає сам;

- адаптивний, при якому педагог у змозі прилаштувати своє повідомлення до особливостей аудиторії;
- локально-моделюючий знання студентів, коли викладач володіє стратегіями навчання, що дозволяють визначити педагогічну мету, поставити завдання, розробити алгоритм їх вирішення і використати педагогічні засоби залучення студентів до навчальної діяльності;
- системно-моделюючий знання студентів, коли педагог володіє стратегіями формування системи знань, вмінь і навичок з дисципліни в цілому;
- системно-моделюючий діяльність і поведінку студентів, при якому педагог вміє перетворити свою дисципліну в засіб формування особистості студента, його потреб в самовихованні, самоосвіті і саморозвитку.

Характерною ознакою педагогічної діяльності є варіативність, відсутність жорсткої детермінованості подій. Від викладача постійно вимагається діяти одночасно в декількох „вимірах”: прогнозуванні подальших подій, поточному спонтанному реагуванні, співвіднесенні прогнозу з фактичним ходом подій, внесенні корективів, ретроспективному аналізу. Взаємодіючи зі студентом, викладач має передбачити його можливу реакцію, реалізувати цей прогноз через безпосередню взаємодію, постійно співвідносячи з ходом цієї взаємодії ті тенденції, що передбачалися.

На думку С.Д. Смирнова, професіоналізм викладача ВНЗ в педагогічній діяльності виражається у вмінні бачити і формулювати педагогічні завдання на основі педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення.

У психології вищої школи розроблені основні вимоги до вузівського рівня системи взаємин "викладач-студент", які б найбільш ефективно позначалися на процесі навчання й виховання студентів:

1. взаємодія факторів "провідності" і факторів співробітництва при організації виховного процесу;

2. формування в студентів почуття професійної спільності з педагогами вишу;
3. орієнтація системи педагогічного спілкування на дорослу людину з розвинутою самосвідомістю, тим самим подолання рецидивів авторитарних форм виховного впливу;
4. використання в якості факторів керування вихованням і навчанням професійного інтересу студентів і реалізація на його основі педагогічного спілкування та всієї системи виховної роботи;
5. включення студентів у різноманітні форми початкової дослідницької діяльності;
6. створення можливостей для підвищення громадсько-політичної активності студентів через спільну участь їх у формах роботи, які проводяться викладачем: лекції в трудових колективах; участь у зборах і нарадах при деканаті, засіданнях кафедр, наукових семінарів; виступи в пресі тощо;
7. забезпечення наукового співробітництва студентів і викладачів: спільна науково-дослідна робота та написання спільних публікацій, участь у конференціях, виконання спільно з викладачами студентських науково-дослідних робіт;
8. реалізація різноманітної системи неофіційних, не регламентованих контактів викладачів і студентів: бесіди про науку, мистецтво, професії, книги і т.д.;
9. участь професорсько-викладацького складу в студентському дозвіллі (огляди, конкурси, вечори, спортивні заходи і т.п.); виховна робота кураторів у гуртожитку.

Література

1. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник. – К.: [НПУ](#), 2002. – 115 с.

2. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник/ За заг. ред. О.Г. Мороза. – К.: [НПУ](#), 2003. – 267 с.

3. Полуніна О.В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів. Дис...канд.психол.наук. – К., 2004. – 202 с.

4. Семиченко В.А. Використання психології в навчально-виховному процесі вищої школи// Педагогіка і психологія. – 1996. - № 3. – С. 33-43.

5. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологічна структура педагогічної діяльності: Навч.посібник. – Ч.1. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет“, 2001. – 217 с.

6. Юрченко В.І. Оцінні ставлення в педагогічній взаємодії //Освіта і управління. – Т.2. – 1998. - № 4. – С.91-98.